

VIKTORIANA

nytt och gammalt från Viktor Rydberg-sällskapet

2017:1 (april)

Den första trädpiplärkan

Sten Hidal, professor emeritus i teologi, har givit ut en fältinventering av *Fåglar i svensk poesi* (Norma, 2016). Förekomsten av fåglar i denna biotop – d. v. s. ”riktiga” fåglar, placerade i en naturlig miljö och med fullständiga artnamn – är, skriver han, i huvudsak en 1900-talsföreteelse. Den litterära realismens genombrott spelar förstås in, men också den fria versens: i en bunden takt- och rimstruktur är generella ”svalor”, ”lärkor” och ”sparvar” lättare att placera än ärtsångare och svartvita flugsnappare. Men hur kommer Rydberg in? Jo, han tycks vara den förste svenske poet som har besjungit en trädpiplärka, nämligen i ”Vårdträdet” (1888). Det är diktens jagperson som minns sin barndoms klättringar i gårdens lind:

Jag minns så väl:
dina vingade gäster
skydde icke
den obevingade.
Av ålder fanns
ett fridsförbund
emellan min ätt
och dina åbor.

Trygg kvittrade
trädpiplärkan
staren lockade,
lövsångaren
sjöng sin vackra
visa bredvid mig.

Rydbergs ansträngningar att åstadkomma ett realistiskt fågelliv i *Vapensmeden* (1891) har redan tidigare berörts i *Viktoriana* (2012:2). Här har inte mindre än tre arter (trädpiplärka, stare och lövsångare) beretts plats på fyra rader (en företeelse som Hidal kallar ”hopning”). Tekniskt sett har det blivit möjligt genom att Rydberg använder det rymliga versmåttet *fornyrdislag*, som föreskriver två betonade stavelser i varje rad men inte bestämmer vare sig deras plats i raden eller antalet obetonade stavelser. Slutrim förekommer inte; istället binds raderna ihop parvis genom allitteration. **Trygg kvittrade / trädpiplärkan.**

Poetisk rankinglista (2016)

På Albert Bonniers förlag har kommit ut antologin [Svensk poesi](#), en smakfullt formgiven tegelsten på över 1000 sidor. Redaktörerna, Daniel Möller och Niklas Schiöler, skriver i förordet att man valt efter ”dels konstnärlig kvalitet, dels litteraturhistorisk relevans”. Man har satsat på att följa poesin in i 2000-talet, på att minska könsobalansen under äldre perioder, och på att leta fram verk som inte tidigare antologiserats. Resultatet känns ganska fräscht. Fast som gammal bibliometriker blir jag förstås mest nyfiken på hur utrymmet fördelats. Rydberg har fallit ner till fyra sidor (”Hesoidos råd”, ”Svårmodets son” och ”Lukanos marterad”), ungefär samma nivå som sina samtida Robert von Kræmer (fem sidor) och Emilie Björksten (tre). Strindberg (13) anses tydligen nu även vara en mer betydande poet. Går vi mot toppen hittar vi Södergran med 18 sidor, Stagnelius, Ekelöf och Tranströmer med 19, Tegnér och

Fröding 24, och som (alltför?) särklassig etta Bellman med 54.

Peter Luthersson

menar att Rydbergs marginalisering, i *Svensk poesi* liksom i andra sammanhang, beror på att han tillhör en grupp av ”kulturella förlorare” vars världssyn och livshållning kommit att betraktas som föråldrad. Luthersson använder termen ”1800-talets etos” för att beteckna denna

hållning, som han själv – så uppfattar jag det – ser som en bärande del i vad som (lika omodernt) skulle kunna kallas för ”västerländsk civilisation”. I boken *Förlorarna* (2014) presenterade han ett antal författare som personifierade detta etos. Dock inga svenska. Förklaringen ges i uppföljaren *Erfarenhetsunderskott. Noteringar om svensk 1800-talslitteratur* (Bladh by Bladh, 2017). Sverige låg i en avkrok och stod utanför de stora sammanhangen, författarna fastnade i en trång intressesfär och led av ”erfarenhetsunderskott”. Men det fanns undantag, och det är på dem som Luthersson fokuserar: de som reste ut i stora världen – och skrev om det. Både skönlitterära författare och andra. Bokens hjältinna är Fredrika Bremer, men även Rydberg ges ett stort utrymme. Kanske något förvånande, eftersom han huvudsakligen reste i tankens värld, vilket fick till följd att hans världsbild blev ”en smula teoretisk”. Likväl: en god representant för 1800-talets etos, och ”till skillnad från flertalet hemmasittare [...] en stor diktare, en gestalt av format”. Och boken avslutas – som en replik till Möller och Schiöler? – med ”det svenska 1800-talets vackraste dikt” i sin helhet, ”Träsnittet i psalmboken”.

Osamlade skrifter

Svensk läraretidning startades 1882 och blev, tack vare sin radikale redaktör Emil Hammarlund, snart en viktig röst i samhällsdebatten. Våren 1885 införde man en stående avdelning som till en början saknade titel men efter några månader döptes till ”pedagogiska guldkorn” – något kort och kärnfullt placerat längst till vänster på förstasidan. För det mesta hade materialet klippts ur någon inhemsk eller utländsk skrift, men bidraget i nummer 1885:13 hade, såvitt jag vet, inte tidigare publicerats; troligen var det resultatet av en personlig (men odokumenterad) förfrågan från Hammarlund:

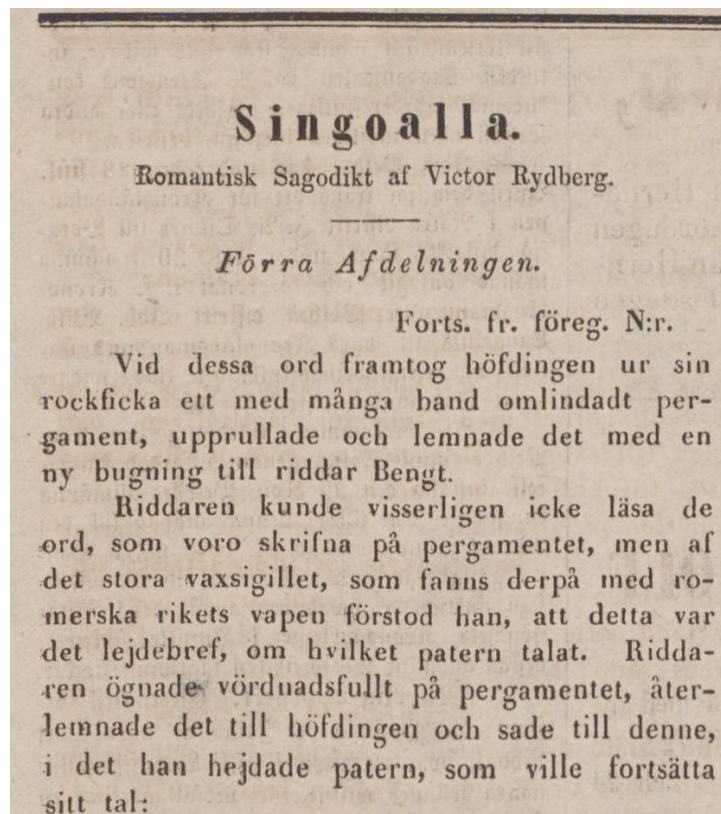
Kunskapens förmåga att utveckla själslagen visar sig äfven i den blomstring hon ger åt dumheten. Den kunskapsrika dumheten är det mest uppblåsta och sjelfkära i verlden, och mer än en filosof har anmärkt, att der är mensklighets-sinnets hårdaste hämsko. Det klara hufvudet och det varma hjertat, som med kunskapens hjälpmedel gå ut i verlden, sträfva, ju högre odlade de äro, dess ödmjukare och innerligare eller, för att nyttja den fromme kanslerns ord, dess pöbelvänligare, att trygga en menskligt värdig tillvaro åt alla och öfverskattar icke skillnaden mellan det vett, som uppammats inom skolans väggar, och det, som uppvuxit der utanför. Den skolade dumheten deremot ser i sina kunskaper en utmärkelse, som höjer henne öfver massan, och en rätt till det afgörande ordet i samhällets frågor. Att hvarje mansålder misstänker hvarje föregående form af ”högre bildning” som dertill mindre lämplig än det naturliga förståndet hos mängden, som har sitt fäste på sjelffrönta samfundskraf, omakar henne icke, ty ur häfderna drager hon aldrig slutsatser, som kunna träffa henne sjelf.

V. Rydberg.

Texten avtrycktes på flera håll i pressen, bl. a. i Borås Tidning 16.4.1885 ("Något för lärdomshögfärden att tänka på"). Karl Warburg tycks dock inte ha uppmärksammat den; annars hade han kunnat plocka in den i de samlade skrifterna bland de aforismer som Rydberg på åttitalet publicerade under rubriken "Pessimistiska hugskott af en optimist". Utredningen av vem "den fromme kanslern" var överlåter jag åt någon framtida redaktör av en vetenskaplig Rydbergutgåva.

Rydbergs journalistik

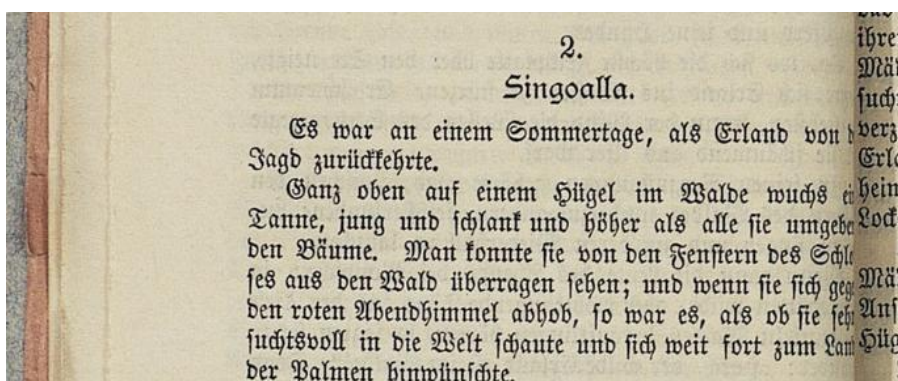
i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning finns nu tillgänglig i en fullständig (fast okommenterad) utgåva. Det vill säga: GHT för åren 1851 till 1895 finns sök- och blädderbar i Kungliga bibliotekets databas *Sök bland svenska dagstidningar* (<http://tidningar.kb.se>). Enda haken är att man behöver veta vilka bidrag som är hans – de är så gott som alltid osignerade – och i vilka nummer de står. – KB:s digitaliseringsarbete verkar annars gå raskt framåt. Bland 1800-talstidningarna hittar man nu inte bara stora drakar som Aftonbladet, Dagens Nyheter, Dagligt Allehanda, Göteborgs-Posten och Svenska Dagbladet, utan också ett imponerande antal landsortstidningar, som t. ex. Jönköpingsbladet (där Rydberg arbetade 1847-48 och 1850-51 och hans tidiga följetonger publicerades), Härnösandsposten (där *Singoalla* gick som följetong 1863) och Borås Tidning (där jag gjorde fyndet ovan). – Fritextsökningen i basen fungerar sådär, eftersom datorerna har svårt att läsa tidningstrycket, men databasen tycks mig ändå – redan i sitt nuvarande skick – öppna nya möjligheter till receptionsstudier av äldre författarskap.

Singoalla (urversionen) i Härnösandsposten, 20.5.1863

Litteraturbankens

senaste månadsleverans har som tema översättningar, och bland de nya titlarna finns Marie Louise Sunders tyska *Singoalla*, utgiven 1885 på Philipp Reclams förlag. Formatmässigt tycks banken mer och mer ha gått över till *avbildningar* av pappersverken ("faksimil"). Vilket har en poäng om det handlar om illustrerade verk eller sällsynta manuskript eller överhuvudtaget om man främst är intresserad av ett verk ur bokhistorisk synpunkt; men om man skall *läsa* dem föredrar jag nog ett "riktigt" e-format som etext eller epub. Jag förstår att sådana är mer arbetskrävande att åstadkomma; men nog blir väl resultatet en i längden mer användbar produkt? Förutom att man slipper att (som här) gissa vad som står längst in på sidan.

Sällskapets årsmöte

hölls i Jönköping den 22 april. [Styrelsen](#) ser ut ungefär som förut. Birthe Sjöberg är ordförande, Christina Engblom vice ordförande, Tore Lund sekreterare och Inger Gustafsson kassör. Nya är Ulla Frid och Klas Hellström. Ekonomin balanserar runt 20.000 kronor om året. Antalet medlemmar är drygt 90. – Efter mötesförhandlingarna talade docent Erik Zillén från Lund om Fröding som teaterkritiker. Föredraget trycks i nästa Veritas.

För 150 år sedan

Våren 1867 – från mitten av januari till mitten av maj – vikarierar Viktor Rydberg som redaktör för Göteborgs handels- och sjöfartstidning, eftersom hans chef, S. A. Hedlund, har blivit riksdagsman. Det hela går någorlunda, åtminstone med tanke på att han bara ett par månader tidigare känt sig "tillintetgjord för alltid" sedan Hilma Gibson dumpat honom. Fast ledarna blir inte så många som man kunde önska. Ibland fyller han avdelningen med utrikespolitik – det är ju det som är hans specialitet och vanliga uppgift – men för den inrikespolitiska debatten har han svårt, trots allt material som riksdagen borde erbjuda. Några tunga inlägg blir det dock, och nu kan man alltså gå till <http://tidningar.kb.se> och läsa dem. Det första argumenterar för ökade medborgerliga rättigheter för främmande trosbekännare (20 och 21.2). Det andra (21 och 22.3) bemöter en riksdagsinterpellation som enligt Rydberg överdriver faran för rysk aggression. Det tredje (24 och 26.4) diskuterar hur den ganska nyligen införda folkskolan skall kunna utvecklas från "en skola för enkelt folks barn" till en "skola för alla" (som det var då sände eliterna sina barn till statliga "elementarskolor" med högre status och bättre utbildning). – Ledarna återfinns under rubriken "Göteborg" och är normalt placerade på sidan 2. Gå via "bläddra", välj tidning, år och månad.

Viktor Rydberg c:a 1867. Fotot på KB.

Viktoriana kommer ut några ggr/år.
Redaktör är Tore Lund, som också
ensam ansvarar för innehållet.
Mail: tore.lund@telia.com.